

SZÉPLAKI VALÉRIA

AZ ELEKTRONIKUS PÉNZ KIBOCSÁTÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA AZ EU-BAN ÉS A MAGYAR IMPLEMENTÁCIÓ

Az elektronikus pénz (e-money) megjelenéséhez az információtechnológia és az elektronikus kereskedelem fejlődése vezetett, mivel hiányzott egy olyan off-line fizetési mód, amely a nagy tömegben előforduló, döntően kis összegű fizetési műveleteket (mikrofizetések) alacsony üzemeltetési költséggel és magas szintű biztonság révén támogatta volna. Noha az innováció nyomán a kis összegű fizetések számos országban egyre inkább teret nyertek, a többi készpénz-helyettesítőhöz képest még mindig alacsony elterjedtség jellemzi ezt a fizetési módot. Erre alapozva az angolszász országok (Egyesült Államok, Új-Zéland, Ausztrália) szabályozói liberális álláspontot alakítottak ki, és elvetették a jelenség keretek közé szorítását. Nem így az Európai Unió, amely az úgynevezett ELMI (electronic money institution) direktívában felállította az e-money definíciós szűkítőit, a kibocsátók körét pedig a hitelintézetekre korlátozta. A cikk ezeknek az európai szabályoknak a bemutatására fókuszál, és vázolja a magyarországi implementáció várható módját. A jogharmonizációs kötelezettség miatt rendhagyóan egy a magyar berkekben még nem létező és ismeretlen jelenségre kell előírásokat meghatározni.¹ A költség- és biztonsági előnyök miatt és a csip-migráció előrehaladtával azonban az e-money fizetések megjelenése és elterjedése valószínűsíthető. Az előretörést támogató közös standardok kialakítását segítheti a Fizetési Rendszer Fórum tevékenysége is, amely szakmai platform 2003. június 11-én alakult meg az MNB kezdeményezésére és a Magyar Bankszövetség támogatásával.

¹ Köszönettel tartozom Keszy-Harmath Zoltánnak és Prágay Istvánnak a készpénz-helyettesítési módok elhatárolása és a tényadatok ellenőrzése terén nyújtott segítségükért.

BEVEZETÉS

Kinek az ötlete volt az elektronikus pénz? Valamelyik nemzeti banknak? Vagy egy vásárló kiáltott érte? Esetleg a kereskedők kezdeményezték? A válasz egyszerű: az elektronikus kereskedelemben tetten érhető fejlődése hívta életre ezt az új fizetési módot, a pénznek eme új formáját. A 90-es évek során megjelenő elektronikus csatornák és az elektronikus platformok, az e-piacterek térnyerése magában hordozta az új kereskedési módozatok jobb kiszolgálásának igényét. Rés keletkezett – főleg a kis összegű kifizetéseknél, ahol a költségek magas szintje az átutalást végző számára túl drágának tűnt, közvetlenül az ügyfelekre terhelve pedig riasztónak látszott. Emellett kellemetlenné vált a parkolóautomaták előtt és a tömegközlekedés sűrűjében zsebünkben apróért kótorászni. Megszületett tehát a digitalizált formában előállított, továbbított és használt pénzforma, a fém- és a papírpénz közvetkező generációját képviselő e-money.

AZ ELEKTRONIKUS PÉNZ

Az információ-technológia és az elektronikus kereskedelem fejlődése oda vezetett, hogy a nagy tömegben előforduló, döntően kis összegű fizetési műveletekhez (mikrofizetések) új készpénz-helyettesítő fizetési eszközre lett szükség, különös tekintettel a bankjegyek és érmék korlátozott oszthatóságára.

A mikrofizetések a kisösszegű, 10 eurócent (mintegy 26 forint) és 25 euró (körülbelül 6500 forint) közötti készpénzforgalmat jelentik. A „régí” gazdaságban ez a stan-

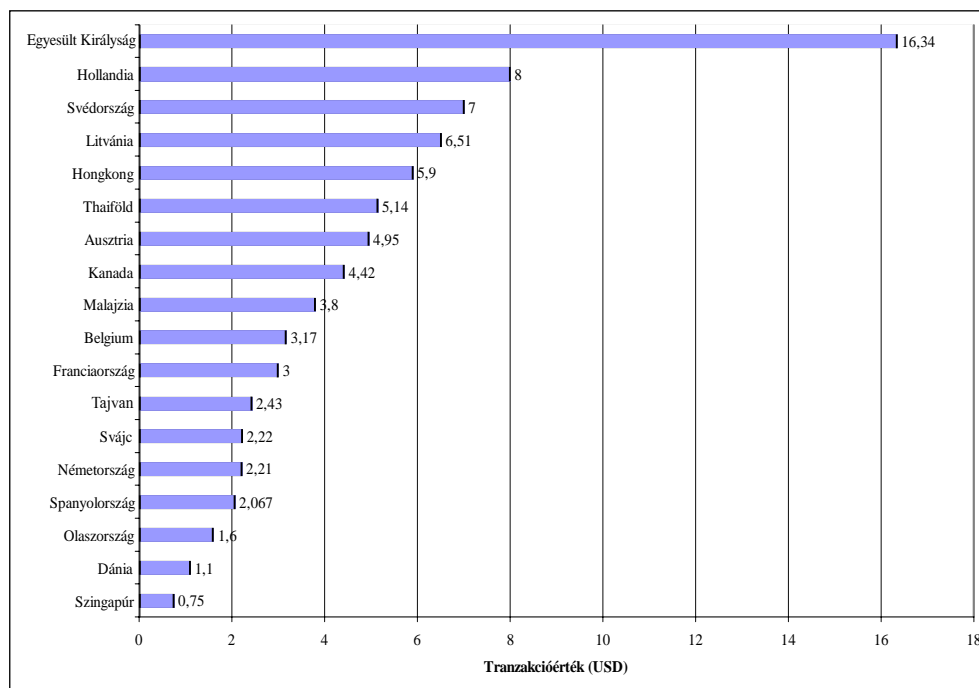
dard árukhoz kapcsolódik, például kisebb értékű könyvek, újság, CD, ételkészlet-automaták kínálata, parkolóórak díja, a tömegközlekedésben egyebek mellett jegyárúsító automaták használata. Az „új” gazdaságban az interneten keresztül igénybevett különböző szolgáltatások tartoznak ide: utazási információszolgáltatás; befektetési vagy egyéb tanácsadás, banki szolgáltatások igénybevétele, értékesítési szolgáltatások (internetes vásárlás, házhoz szállítással); tartalomszolgáltatástól újságcikk, dal, számítógépes játék, grafikon, elektronikus könyv, vagy egyéb szoftver termék letöltése (lásd 1. ábra).

A pénz egyik jellemzője, hogy a kibocsátón kívül más is elfogadja fizetési eszközként. Az e-moneynak az kölcsönöz pénz jelleget, hogy a **felek egymás között harmadik személy közbeiktatása, vagy engedélye nélkül átruházhatják**. Ez eddig csak a jegybankra szóló követelést megtestesítő készpénzt jellemezte. A bankszámlapénz alapú készpénz-helyettesítők esetében ugyanis a „kibocsátó” bank autorizációja is kell a tranzakció érvényességéhez, mivel a valós idejű „hiteles” egyenlegünk nincs jelen a fizetéskor. Az elektronikus pénzben testet öltött eredmény: bank közbeiktatása nélkül – közvetlenül és off-line – akár anonim módon teljesíthetjük fizetéseinket. Ez a bankkártyás fizetésekhez képest költségcsökkentő hatású, az apró címletű érmékhez és bankjegyekhez képest pedig kényelmesebb. Az elektronikus pénz virtuális jellegéből következik, hogy tárolásához valamilyen elektronikus eszközre van szükség (például csipkártya, digitális személyi asszisztens, smart telefon, digitális tévé, számítógép adattára).

Összefoglalva: az e-money olyan elektronikus fizetési eszközön tárolt digitális, hitelviszonyt megtestesítő pénzérték, amely kibocsátóját kötelezi, bemutatóra szól (anonim) és amit a kibocsátón kívül más is elfogad fizetésként.

1.ábra

E-money fizetések átlagos tranzakcióértéke (2000)

Forrás: BIS [(2001)]

A tároló eszközök két nagy kategóriája alapján az elektronikus pénz fő fajtái a **kártyapénz** és a **hálózati pénz**. A kártyapénzt az **értéktárolós csipkártyába** (elektronikus pénztárca) épített mikroprocesszor memóriája „prepaid” jelleggel tárolja. A kereskedőnél vagy az ellenőrzés nélküli POS terminálnál való fizetéskor az előre befizetett értéket „leemelik”. A kártyapénz elterjedtebb, használatának jellemző területei az élelmiszer- és parkolóautomaták, tömegközlekedés, telefonkártyák, több szolgáltatónál is beváltható hűségpontok. A felhasználók körében népszerű Mondex-rendszer (MasterCard) egyes országokban támogatja a kártyák

közötti közvetlen „átutalást” is. Az elterjedtségre kedvezően hatnak a fizetés mellett alkalmazható egyéb funkciók, például személyazonosítás. Jótékony hatást fejt ki a nemzetközi kártyatársaságok aktivitása is; ennek alapja a csipkártyák nagyobb adattárolási kapacitása és az asszimmetrikus kulcsolású titkosítás miatti magasabb biztonsági szint.

Az e-money másik formája, a számkart tekintve kevésbé népszerű hálózati pénz inkább az **internetes fizetések** célját szolgálja. Itt az értékegységeket a vásárló számítógépének memóriája, vagy egy szerver számítógép tárolja, és telekommunikációs hálózat – például internet –

útján történik az elektronikus pénz továbbítása. Ilyen alapokon működik például az amerikai PayPal rendszer.²

AZ ELEKTRONIKUS PÉNZ KOCKÁZATAI, SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK

Bár voltak és vannak olyan nézetek (Goodhart [2000], Freedman [2000], Woodford [2000], OECD [2002]), amelyek szerint az elektronikus pénz nagy veszélyt jelent a jegybank pénzkibocsátási monopóliumára, a seigniorage bevételekre és a monetáris politika hatékonyságára, ezek egyre inkább megcáfolódnak. Az sem véletlen, hogy a jegybankok ezidáig elvetették a saját kibocsátású e-money gondolatát. Az elektronikus pénz terjedése ugyanis nem olyan sebességű, mint azt korábban várták, és így a jelenség még alacsony transzparencia esetén sem támasztja alá a kezdeti aggodalmakat.

Az európai szabályozói lépések megértéséhez azonban vegyük sorra, hogy intézményi szempontból milyen **kockázatokat** és ezzel együtt milyen **szabályozási kihívásokat** vetnek fel az e-money kibocsátók. A teljes kép érdekében pár gondolat erejéig kitérünk a szabályozói döntések versenyképességre gyakorolt hatására is.

Az elektronikus pénzt kibocsátó intézmények mindegyike az ügyfélpénzek befogadásával tartalmilag **betétet gyűjt** és így **rendszerkockázat forrása**. A kibocsátók csődje, vagy fizetési nehézsége érintheti a fizetési rendszer más szereplői-

nek szolvenciáját is, a fertőzési veszély „szétterjedése” után – a lakosság bizalomvesztése következtében – előállt nagymértékű készpénzbe menekülés pedig alapjaiban rengetheti meg a pénzügyi közvetítőrendszert. A rendszerkockázat csökkentése és a pénzügyi stabilitás fenntartása érdekében indokolt a piac önszabályozó erőin túl az állam fellépése.

A rendszerkockázat egyik forrása, a **kibocsátók hitelkockázatának csökkentése** a szolvens működést támogató **szabályozói tőkekövetelmények, szigorú működési feltételek és befektetési politika** révén valósítható meg. Másik megoldás – akár az előbbi megerősítéseként – a betétbiztosítás védelmi hálójának kiterjesztése lehet. A rendszerkockázat további forrása, a **likviditási kockázat** minimalizálását támogathatják a jól megfogalmazott befektetési szabályok. Válság esetén adott a jegybank „végső mentő” funkciója. Mivel az e-money innováció, nehéz lehet megítélni a felmerülő jogokat és kötelezettségeket, ami növeli a **jogi kockázatot**. Hasonlóan gondot okozhat, hogy az e-money anonim jellege **pénzmosási** aggályokat vet fel. Megfelelő ügyfélvédelmi szabályokkal – például tájékoztatósi és közzétételi előírások, tárcalimit és pénzmosás elleni szabályok révén – ezek a negatívumok szintén ellensúlyozhatóak.

Ám mint minden kísérleti stádiumban lévő gazdasági jelenségnek, az e-money terjedésének sem használ a keretek közé szorítás. A versenyképesség szempontjából kedvezőtlen, hogy az amúgy is tetemes fejlesztési költségeket, a jogszabályok (tőkekövetelmények, ügyfélvédelmi szabályok, jelentéstételi kötelezettségek)

² Egyes értelmezések szerint azonban a távoli szerveren tárolt összegek nem minősülnek e-money-nak. (ECB, 2002).

betartása miatti úgynevezett „**compliance**” költségek tetézik. A compliance költségek mellett kedvezőtlenül hatnak a jövedelmezőségre a likviditást segítő túlszigorú befektetési szabályok, a **kamatfizetés tilalma** és a pénzmultiplikációt korlátozó tartó jegybanki **kötelező tartalék-ráta** alkalmazása. A betétbiztosítás kiterjesztése **erkölcsi kockázatot** hordoz magában, amit nem minden esetben ellensúlyoz a megnövekedett ügyfélbizalom.

Bár a szabályozás a kockázatok csökkentésére összességében jótékony hatást gyakorol, magas szintje és korai időzítése inkább kedvezőtlenül hat az e-money rendszerek terjedésére, mivel rontja a versenyképességet.

AZ E-MONEY FIZETÉSEK ÉS AZ ÁLLAMI SZEREPEVÁLLALÁS

A szabályozás kedvezőtlen hatásaira, ezen felül a megfelelő időzítésre és csak a retail szintet érintő elterjedtségre hivatkozva, „ölbe tett kézzel” szemlélik a fizetések új generációját az **Egyesült Államokban és más angolszász jogrendszerekben** (például Új-Zéland, Ausztrália). Amerikában a Fed (Federal Reserve Board) laissez fair attitűdjén³ túl a kormányzat is hozzájárul az innováció elterjedéséhez. A készpénz-ellátás könnyítésére a hadsereg növekvő számban alakít ki elektronikus pénzrend-

szereket. Boszniában, Koszovóban, Macedóniában és Hondurason a katonai bázisokon e-moneyval fizetnek a borbélynál, a telefonközpontban, az oktatási centrumban és a kávézóban. A program keretében eddig kibocsátott 700 ezer kártya összesen 200 millió dollár értékű pénzügyi tranzakciót váltott ki. Hasonlóan aktívak az egyetemi városok, ahol az e-purse támogatja a tömegközlekedést, az étkeztetést, parkolási- és szórakozási szolgáltatásokat. Főleg a személyazonosítási funkcióra alapozva alkalmazási potenciál mutatkozik az egészségügy terén is. Jelentős az üzletág „kihasználtsága” még a tömegközlekedésben és a sportlétesítmények igénybevételekor.

Az **Európai Unióban** (EU) sok tekintetben más a helyzet. Az állam támogató hozzáállása nem jellemző. Ennek ellenére a munkáltatók, kereskedők és az egyetemi városok nyitottak a fejlesztésre. Az e-money fizetések többnyire a bevásárlóközpontokban, benzinkutáknál, élelmiszerautomatáknál eszközölt vásárlásokat támogatják, de akad példa rá az étkeztesben (éttermek, menzák) és a kávézóban is. Alkalmazzák ezt a fizetési módot még parkolásnál, nyilvános telefonfülkék üzemeltetésénél és a tömegközlekedésben. A szórakoztatóiparban a mozikonál, lottózásnál és vidámparkokban is találkozhatunk velük. Az egyetemi városokban (főleg Nagy-Britanniában) így vehető igénybe a fénymásológép, a mosógép vagy a könyvtári szolgáltatások. Az angolszász gyakorlattal ellentétben azonban ezeket a törekvéseket 2000 óta a szabályozói akarat keretében szorította. Jóllehet eltérő szándékkal a háttérben, mind

3 Közvetlenül az e-money kibocsátásra nincsenek jogszabályi előírások. Előfordulhat azonban, hogy az e-money kibocsátást, vagy átutalást a Fed, esetleg a szövetségi állam illetékes hatósága olyan más tevékenységnek (például számlavezetés, pénzáttalás) minősíti, amely már engedélyezés és felügyelet alá tartozik. (M. Krueger, 2002)

a Európai Bizottság (Bizottság), mind pedig az Európai Központ Bank (EKB) elvetették a „wait and see” álláspontot, és a reguláció igényével léptek fel.

AZ EURÓPAI ELEKTRONIKUS PÉNZ

A Bizottság kezdeményezésére megszületett 2000/46/EK direktíva a szabályozás érdekében először is az elektronikus pénzt határolta körül. Az EU-ban alkalmazott szabályozói szűkítők szerint az elektronikus pénz

- segítségével többféle áru és szolgáltatás érhető el,
- vásárlóértéke nem több, mint az ellenében átadott pénz névértéke,
- kisebb értékű fizetések támogatója,
- kibocsátója hitelintézet.

Az **első szűkítő tényezőt**, a „tényleges pénz” funkciót alátámasztva a Bizottság értelmezéseiben többször utalt arra, hogy az egy szolgáltató egy/több terméke (például kereskedelmi kártya) nem jelent e-money alkalmazást. Így kikerültek a szabályozás hatóköréből a telefonkártyák, a parkoló- és tömegközlekedési kártyák és az egy szolgáltatóhoz kapcsolódó hűségkártyák. Továbbra is ködös azonban az olyan fizetések megítélése, ahol több szolgáltató azonos típusú terméke vehető igénybe (például országos érvényű parkoló-kártya). Ez eltérő értelmezési megoldásokat vet fel.

A **második szűkítő tényezőt**, a vásárlóérték szabályozását a pénzmultiplikáció korlátozása motiválta. A bankok amúgy maguktól is bocsáthatnának ki – a bankszámlapénzhez hasonlóan – elektronikus

pénzt, például a hitelezési tevékenység támogatására. A fontolva haladás jegyében azonban az EU-ban jelenleg e-money kibocsátásra csak csere formájában van lehetőség, a kibocsátott e-moneynak pedig névértéken meg kell egyeznie a fedezetét képező, a kibocsátónál nyilvántartott pénzüsszeggel. Ha a kibocsátó promóciós céllal kevesebb pénzt szed be az ügyfelektől az e-money-ért cserébe, akkor azt ki kell egészítenie. A csere egyébként már önmagában is megvalósít egyfajta korlátozott multiplikációt, ha úgy tetszik pénzduplicációt a visszaváltás pillanatáig, mivel mind az e-money, mind a fedezetét képező „ügyfélpénz” (befektetések formájában) egyidejűleg jelen vannak a gazdaságban. Mivel azonban ez a vásárlóértékre vonatkozó szabályozói korlátozás visszaélések forrása lehet, a tagállamok a gyakorlatban inkább névérték alatti kibocsátás tilalmaként „fordítják.”

A **harmadik szűkítő tényező** első ránézésre a bankkártyák hegemoniáját védi. Miért probléma az EU szabályozói számára, ha például elektronikus pénzzel fizetünk nagy értékű gépkocsinkért? Hogy az e-money tényleg a mikrofizetéseket támogassa, az a gyakorlatban tárcalimittel érhető el. A szabályozó célja az volt, hogy csökkentse az anonim fizetések értékét, ezzel lenyomja a pénzmossási tevékenységnek és az elvesztésnek vagy megsemmisülésnek kitett összeget.

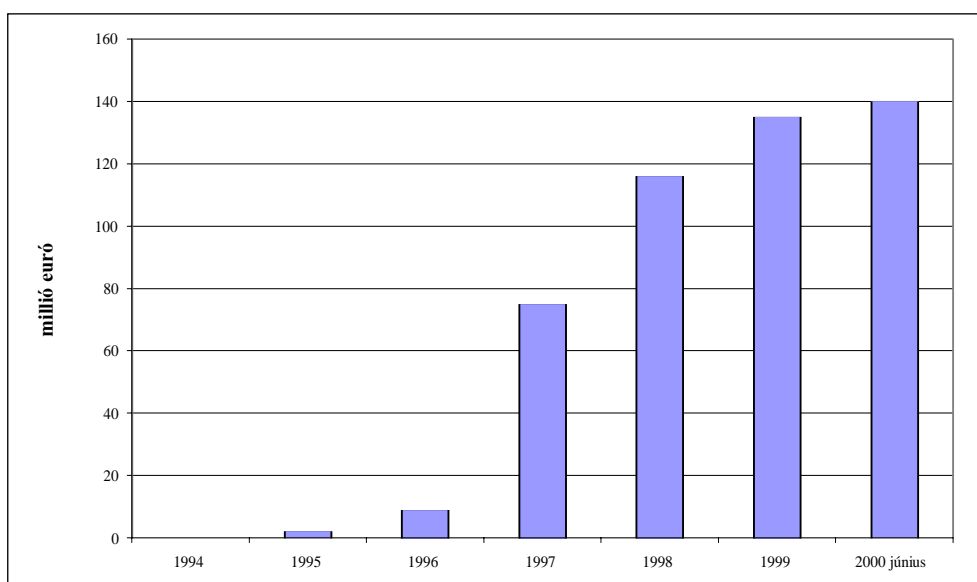
Radó [2003] szerint „az EKB... jelenleg ahhoz ragaszkodik, hogy elektronikus pénzt csak központi formában [értsd: jegybank által] lehessen kibocsátani”.⁴ Ezzel ellentétben áll a negyedik jogszabályi szűkítő tényező, miszerint az EU-ban

csak hitelintézetek bocsáthatnak ki e-moneyt. A nem banki kibocsátókat háttérbe szorító döntés szintén elővigyázatosságra utal, az elterjedtség támogatása érdekében azonban a hitelintézetek köre bővült az úgynevezett elektronikus pénzkibocsátó

intézményekkel (electronic money institution, ELMI).⁵ A pénzügyi piac új szereplőit jellemzi, hogy a „normál” hitelintézeteknél kedvezőbb prudenciális szabályok (szavatoló-tőke, jegyzett tőke) vonatkoznak rájuk.

2. ábra

A forgalomban lévő e-money számadatai az EU-ban (1994–2000)*

* Állományok az adott időszak végén

Forrás: BIS [2001]

AZ EURÓPAI ELEKTRONIKUS PÉNZ ELTERJEDTSÉGE

Mennyire népszerű is ez az európai elektronikus pénz? Ennek szemléltetésére szolgáljon néhány számadat az EU-ból.

Az elektronikus pénz használata az EKB elemzése alapján (BIS [2001]) 2000-ben a készpénz-helyettesítő fizetések 0,3 százalékát tette ki. Az átlagos ügylettérték alacsony (mintegy 1000 forint) volt, amihez azonban magas addicionális költsé-

4 Radó Ákos [2003]: „A készpénz egy új vetélytársának esélyei”, *Hitelintézeti Szemle* 2003/3. 17. o.

5 2000/28/EK direktíva.

gek (tranzakciós díjak, kiépítési és üzemeltetési költség) tartoztak és nem alakultak még ki a határon átnyúló kompatibilis rendszerek. Az elterjedtség alacsony mutatószámai ellenére (0,04 százalék a készpénzen belül és 0,03 százalék az M3 aggregátumban) a szakértők még az innovációkra jellemző exponenciális fejlődést valószínűsítették. Napjainkban inkább a fejlődés ütemének megtorpanását tapasztalhatjuk (lásd 2. ábra).

AZ ELEKTRONIKUS PÉNZKIBOCSÁTÓ INTÉZMÉNYEK (ELMI-K)

A Bizottság a trend további szárnyalását, az e-money számadatok növekedésének zálogát a nem banki kibocsátók európai útlevelében látta. Az EKB azonban a bankok javára növelni kívánta a korlátokat, ezzel együtt szerinte a banknál kedvezőbb prudenciális szabályozásnak alávetett ELMI-k nagy mértékű versenyelőnyre tehetnek szert nemzetközi porondon, főleg az amerikai szereplőkkel szemben. Kétségtelen, hogy az egymásnak feszülő **szabályozói vélemények kielégítő kompromisszumának** tekinthető az ELMI-k megjelenése. Ugyanakkor félreértésekhez vezethet és nehezíti a felügyelet végrehajtását, hogy az ELMI-k betétet nem gyűjthetnek és hitelt nem nyújthatnak. Ez a hitelintézeti besorolásukat kérdőjelezi meg és elhatárolások kényszeréhez vezet. Hitelintézet, amely számára a hitelezés tiltott gyümölcs? Pénzt fogad el az e-moneyért, ami nem betét? Indokolt megnéznünk tehát, hogy mi vezetett e kényszerszüleményhez és milyen speciális – a hagyomá-

nyos hitelintézetektől eltérő – szabályozás vonatkozik ezekre az ELMI-kre.

⇒ Az ELMI-k története és fogalmi ismérvei

Amikor a Bizottság felvetette, hogy a határon átnyúló e-money rendszerek támogatása érdekében a nem banki kibocsátók is kapjanak európai útlevelet, az EUBan két megközelítés feszült egymásnak. Az EKB elődje, az Európai Monetáris Intézet (1994) által is támogatott, a banki hegemoniát védő konzervatív irányzat szerint e-moneyt csak hitelintézetek bocsáthatnak ki. A Bizottságot maga mögött tudó Egyesült Királyság és a hasonló véleményt hangoztató déli államok (Spanyolország, Portugália) azonban egy liberális álláspontot vállaltak fel és az angol-szász jogrendszerekhez hasonlóan azt szorgalmazták, hogy „bárki”, azaz bankok mellett nem banki intézmények is bocsáthassanak ki e-moneyt. A Bizottságnak és az EKB-nak a Parlament által is elismert javaslata már egy kompromisszumos szabályozást körvonalazott. A hitelintézetekre szűkített kibocsátási jogot az enyhítette, hogy létrehoztak egy a hagyományosnál kedvezőbb előírásoknak alávetett intézményt, az ELMI-t.

A 2000/46/EK direktíva szerint az ELMI olyan hitelintézetnek nem minősülő jogi személy, amely (fizetési eszköznek minősülő) elektronikus pénzt bocsát ki.

ELMI-nek minősül a kibocsátó, ha

- a kibocsátótól származó elektronikus pénz összege meghaladja a 6 millió eurót (körülbelül 1,65 milliárd forint), vagy

- az e-money fizetések nem csak a pénzügyi csoport, vagy szerződéses kör „belső” ügyleteit szolgálják, vagy
- az elektronikus pénzrendszer érvényességi területe – az elfogadóhelyek, vagy az ügyfelek számát tekintve – meghaladja az úgynevezett lokális rendszer méreteit.

A kedvezmények körét bővítette, hogy az ELMI fogalmi kritériumait el nem érő kisméretű kibocsátóknál („waivered institutions”) a tagállamok apró megkötésekkel ugyan, de szabad kezet kaptak.

⇒ Az ELMI-k prudenciális szabályai

Annak kockázatát, hogy az e-money kibocsátása kihat a pénzügyi rendszer stabilitására és a fizetési rendszer integritására, az ELMI-k esetében az alábbi előírások hivatottak csökkenteni.⁶

A hitelkockázat ellenszerei a szabályozói jegyzett tőke- és szavatoló tőke követelmények. A jegyzett tőke minimumát a direktíva egymillió euróban (körülbelül 260 millió forint) határozza meg. A működés kezdetét követően az ELMI szavatoló tőkéjének meg kell haladnia a mindenkori kinnlevő e-money kötelezettség 2 százalékát, vagy a megelőző 6 hónap kintlevőségének átlagát. Az ELMI tevékenységének korai szakaszában az üzleti jelentés adataiból kell kiindulni.

Az EU-ban az elektronikus kereskedelem szabályozása során az ügyfélvédelem

kérdése több alkalommal kiemelt súlyt kapott. Az e-money megjelenési formája miatt az ügyfél „csak” egy digitális jelet kap. A bizalom növelése érdekében a bankokat és az ELMI-ket **10 euró összegtől „feltétlen” és névértéken egyező készpénzre, vagy számlapénzre való visszaváltási kötelezettség terheli** és csak az átváltás közvetlen költsége számítható fel az ügyfélnek. A feltétlen visszaváltási kötelezettség miatt magas likviditási kockázat csökkentésére a direktíva az ELMI-knek konzervatív befektetési politikát ír elő, az ügyfélpénzeket csakis igen magas minősítésű (0–20 százalékos kockázati súlyú) eszközökbe fektethetik. A megengedett eszközök: OECD állampapírok, jegybanki és önkormányzati adósságpapírok, egyéb minőségi adósságpapírok, OECD látra szóló bankbetétek, elismert tőzsdei részvények és egyes otc instrumentumok. A piaci kockázatokra a tagállamoknak limiteket kell megállapítaniuk. Az ügyfélpénzek befektetése miatt fellépő piaci kockázatok csökkentésére – és csak ilyen célból – az ELMI fedezeti célú származékos ügyleteket is köthet. Ezek csak napi elszámolású tőzsdei kamatláb-ügyletek és rövid lejáratú devizaalapú derivatívok lehetnek. Hitelkockázati limitet maga a direktíva is állít fel, miszerint a látraszóló betétek és az adósságpapírok nem haladhatják meg a szavatoló tőke hússzorosát, ezen felül pedig legalább a bankokra érvényes nagykockázati limiteket kell alkalmazni. Az ügyfélpénzek fedezetét folyamatosan értékelni szükséges, értéke minimum az e-money névértéke. A kötelezettség számításánál az óvatosság számvetési elvét követve, a bekerülési

6 A banki kibocsátókra a konszolidált bankdirektíva (2000/12/EK) szabályait kell alkalmazni. Azonban rájuk is érvényes az e-money fogalma (például névérték alatti kibocsátás tilalma) és a visszaváltás kötelezettsége. (2000/28/EK).

költség és a piaci érték közül mindig az alacsonyabbat kell figyelembe venni.

Az ELMI-ket tevékenységi korlát is „sújtja”. A bankokhoz képest kedvezőbb tőkekövetelmények ellentételezéseként az ELMI csak e-money kibocsátást és ahhoz szorosan kapcsolódó tevékenységet (például értékesítés, fizetési eszköz kibocsátás, adattárolás, elektronikus pénz elszámolása stb.) végezhet. Az utóbbiakra viszont az európai útlevél nem érvényes. Már működő cég leányvállalat alapításával bocsáthat ki e-moneyt. A tevékenységi korlátok a részesedési szabályokban is tükröződnek: az ELMI kizárólag olyan vállalkozásban szerezhethet részesedést, amely szintén megfelel a tevékenységi előírásoknak. Az ELMI nem gyűjthet betétet és nem nyújthat hitelt. A betétgyűjtés „vétségét” elkerülendő, az ügyfélforrást azonnal e-money-ra kell váltania. Az azonnaliság feltétele azt jelenti, hogy a **forgasztás lehetőségének a lehető legrövidebb időn belül fenn kell állnia**. Bár a több értelmezési megoldás is felmerült már, teljesül az azonnaliság feltétele például aktiválandó kártya átadása esetén is. Noha a direktíva kimondja, hogy az ügyfélpénzek nem minősülnek betétnek, nyitva hagyja a tagállamok számára a döntést a betétbiztosításról és a kamatfizetés lehetőségéről.

A direktíva előírja, hogy az ELMI-knek prudens működtetést, adminisztratív és könyvelési-, továbbá adekvát belső ellenőrzési mechanizmust kell kialakítaniuk és fenntartaniuk. A kialakításra döntő befolyást gyakorolnak a működés során felmerült pénzügyi és egyéb (például működési, technikai stb.) kockázatok, de ide

tartoznak az együttműködési (például értékesítési) megállapodásokból eredő kockázatok is. A direktíva az ELMI-kre is kiterjeszti a pénzmossási előírások betartásának kötelezettségét. Az ELMI-ket a felületek legalább évente kétszer ellenőrzik, ha pedig az indokolt, akkor a konszolidált felügyelet szabályai szerint is eljárhatnak.

KIS MÉRETŰ KIBOCSÁTÓK

Az ELMI paramétereit el nem érő, kizárólag egy tagállamban tevékeny kibocsátók az ELMI direktíva mentességi körébe tartoznak, ami azt jelenti, hogy a tagállamok kedvezőbb szabályokat állapíthatnak meg rájuk. Korlátos ez a szabadság annyiban, hogy a kis méretű kibocsátók nem kaphatnak európai útlevelet, normatív tárcalimit érvényes rájuk (150 euró, azaz körülbelül 39 ezer forint) és rendszeres adat szolgáltatásra kell kötelezni őket.

Ezek a kisebb elektronikus pénzrendszerek kevesebb ügyfélpénzzel, vagy csak a csoporton belüli tranzakciók támogatására bocsátanak ki e-moneyt. Azok a rendszerek is idetartoznak, ahol a területi érvényesség („limited local area”) vagy a szoros gazdasági kötelékek (például közös marketing, vagy értékesítési hálózat) ezt támasztják alá. Kis méretű kibocsátóra példa, ha az e-moneyt csak adott üzemben, bevásárlóközpontban, a repülőtéren, pályaudvaron, buszállomáson vagy egyetemi városban lehet fizetésre használni. Ebből a szempontból „veszélyeztetettek” azok az egyetemi rendszerek (például Exeter, York, Nottingham), ahol a működetők az egyetemváros területén kívüli ke-

reskedőket is szeretnék bevonni. Nincs kizárva ugyanis, hogy ezzel elveszítik kedvezményeiket.

A betét fogalmától való elhatároláshoz hasonló értelmezési nehézség itt is felmerül. Az e-money és a határon átnyúló rendszerek terjedését támogató és egyben az impementációt felügyelő Bizottság szerint ugyanis a tagállamok teljesen szabadon döntenek és – a már említett kivételektől eltekintve – bármilyen kedvezményt megadhatnak. Ezt a megközelítést elfogadva, a brit szabályozás szerint például elég, ha csak egy igazolás kiadásával, bármilyen vizsgálat híján engedélyezik őket. (FSA, 2001) Az EKB azonban olyan véleménynek ad hangot, hogy ezek a kibocsátók szintén csak hitelintézetek lehetnek, ami igencsak korlátozza a tagállamok döntési szabadságát.

A MAGYAR SZABÁLYOZÁS KÉRDÉSEI

⇒ Az elektronikus pénz elterjedtsége Magyarországon

Az elektronikus pénz és az ELMI-k szabályozásának implementációs kötelezettsége több kérdést is felvet Magyarországon. Az első „nehézség”, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint jelenleg Magyarországon nincs elektronikus pénz. (BIS, [2001]) Ez a tény egyaránt igaz a banki és a nem banki kibocsátásra. Ez egyébként általában jellemző a régióra és a csatlakozó országokra. Itt egyedül Litvánia emelkedik ki, ahol 129 ezer e-money funkciójú kártya van fogalomban, az e-money kinnlévőség értéke pedig 63,1 millió LTL. (ECB, [2002a])

Az e-money hiányának ténye mellett azonban Magyarországon több **figyelemreméltó próbálkozásra** is sor került.

Az egyik kiemelkedő alkalmazás a Pécsi Tudományegyetemen terjedt el, ahol a diákok a mai igazolvány egy korábbi prototípusával az egyetemen és a környező boltokban on-line szolgáltatásokat érhetnek el és kisebb vásárlásokra is lehetőség nyílt (például italautomaták, könyvvásárlás). Lényegét tekintve ehhez közeli alkalmazás várható Szegeden, ahol a diákok 2003 szeptemberétől igazolványukat a közlekedésben (buszbérlet), jegyzetbónok nyilvántartásához és az egyetemi fénymásolók kezelésére egyaránt használhatják. Korlátozott számú kártyával pedig lehetőség lesz az étel- és italautomaták kínálatának elérésére is. A diákigazolványok példájához hasonlóan egyedi, hogy a gödöllői Sony gyárban a csipkártyák a személyazonosítás mellett a gyáron belüli fizetésekre is használhatóak, az elszámolás a bérszámfejtéskor történik. Ugyanakkor vannak olyan fogyasztói hűségprogramok is, ahol a csipkártya használója hűségpontjait több szolgáltatónál válthatja be, például benzinkutaknál, élelmiszerboltokban és gyorséttermekben.⁷

Azon a problémán, hogy a szabályozott jelenség hiányzik a magyar gazdaságból, kezdetben a chipcsipkártyaüzletág

⁷ Ide tartozik például a Supershop program, amelynél több szolgáltató több terméke érhető el a hűségpontokkal. Emellett egyes benzinkártyáknál is lehetőség van például gyorsétteremben, vagy másik benzinkútánál levásárolni a pontokat (például Shell). Egyébként az EU-ban ezek a hűségrendszerek okozzák a legnagyobb elhatárolási problémát. Azonban elektronikus pénz jellegüknek egyelőre ellentmond, hogy a hűségpontok pénzbefizetéssel nem szerezhetők meg, csakis vásárlási összeg után járnak.

fejlődése segíthet. Banki háttérrel mostanra megjelentek az olyan tömegkártyák, amelyeket már a fizetési funkcióval is ellátnak.⁸ Az ilyen irányú iniciatívák száma pedig egyre nő. Egyrészt a csiptechnológia magasabb szintű biztonságát elismerő nagy nemzetközi kártyatársaságok⁹ felelősségi szabályai arra ösztönzik a bankokat, hogy a kártyákat mind kibocsátói, mind elfogadói oldalon lássák el ilyen alkalmazással. Amennyiben ennek határidőre¹⁰ nem tesznek eleget, a nemzetközi fizetési láncolatban felmerült hiba esetén a leggyengébb láncszemnek bizonyulnak és korlátlan pénzügyi helyállással tartoznak. Másrészt – a Radó [2003] által említett holland gyakorlathoz hasonlóan – a magyar szabályozók és a pénzügyi szereplők is összefogtak, és egyeztetések keretében növelik a **közös standardok kialakításának** valószínűségét. (2003. június 11-én az MNB kezdeményezésére és a Magyar Bankszövetség támogatásával megalakult a Fizetési Rendszer Fórum, amely többek között érinti a készpénz nélküli fizetési módok fejlesztését és a kártyaüzletágat). A kártya alapú e-money megjelenése és elterjedése Magyarországon inkább középtávon várható. Ezt vetítik elő-

re a jelenleg még kereskedelmi kártyaként üzemelő értéktárolós csipkártyák (például a Széchenyi-fürdő belépőkártyája). A mobiltelefonok népszerűsége miatt nagy jövő előtt állhat a csipes SIM-kártya, ami a csipkártyák 53 százalékát teszi ki (Szabó [2002]). A folyamatot erősítheti, hogy a csipek a pénzürtékek mellett más adatokat is tudnak tárolni. A kártyapénzzel ellentétben a hálózati pénz népszerűvé válása azonban mindenképpen hosszabb távú fejlemény.

⇒ ELMI-kkel kapcsolatos szabályok implementációja

Az e-money-val kapcsolatos további probléma az új rezsím átültetése, megoldása pedig a harmonizáció. Az EU szabályok (e-money, ELMI) ugyanis hiányoznak magyar jogból, átvételüket eredetileg a jogharmonizációs programról és a program végrehajtásával összefüggő feladatokról szóló 2099/2002. (III. 29.) Korm. határozat irányozta elő, határidőként pedig 2002. II. félévét jelölte meg, ez később a 2072/2003. (IV. 9.) Korm. határozattal 2003. I. félévére módosult.¹¹

A hatályos magyar szabályok szerint elektronikus pénzeszközt kizárólag hagyományos hitelintézet és hitel- és pénzkölcsön nyújtással foglalkozó pénzügyi vállalkozás bocsáthat ki. A néhány „paszszoló” előírás, például a feltétlen visszaváltási kötelezettség, vagy az ügyfél jogok és kötelezettségek még a 97/489/EK ajánlás átvételének eredményei. A fizetési kár-

⁸ Ez a K&H Bank nevéhez fűződik. Ugyan a CIB Bank korábban már bocsátott ki chipcsipkártyát, ezek azonban inkább arra szolgáltak, hogy az egészségügyi szolgáltatók ellenőrizhessék az igénybevételi jogosultságot.

⁹ A nagy múltú és reputációjú társaságok magas szintű szerepvállalása összefüggésben állhat Szabó (2002) megállapításával, miszerint az e-money terjedését nem kis mértékben befolyásolja a klíringszolgáltatók erős márkaneve. Példa erre a VISA és a MasterCard aktív jelenléte.

¹⁰ Határidők: MasterCard 2005. január 1., VISA 2006. január 1.

¹¹ Érdekes tény, hogy bár a tagállamok számára az implementáció határideje 2002. április 27-e volt, 2002. augusztusára is csak 10 tagállam tett ennek eleget.

tyák újratölthetősége, mint a szabályozást megalapozó technikai követelmény pedig már igazi magyar sajátosság, ami az elhatárolást segíti (telefonkártyák kizárása a szabályozásból).

Az átvételre váró szabályok közül az ELMI-k hitelintézeti minősítése a magyarországi regulációra is kihatással van, mivel azt támasztja alá, hogy az ELMI-k Magyarországon is hitelintézetek, pontosabban **szakosított hitelintézetek** legyenek. A speciális szabályok ennek megfelelően várhatóan egy külön törvényben kapnak majd helyet, azonban ám az olyan kérdésekben, mint például a definíciók (e-money) vagy a tevékenységi lista, a hitelintézeti törvény módosítása is szükséges.

Automatikus átvételre kerülnének az olyan ELMI-re vonatkozó prudenciális szabályok, ahol a direktíva nem enged mérlegelést a tagállamnak (például a jegyzett tőke, és a szavatoló tőke mértéke, konszolidált felügyelet). A befektetési politika esetében lehetőség van az önkormányzati adósságpapírok engedélyezésére, amelyek alkalmazása azonban a magyar piacon egyelőre nem valószínű. A piaci limiteknél előre láthatóan a hatályos hitelintézeti szabályozás lesz az irányadó, akárcsak a nagyhitel korlátoknál. A nagy értékű fizetések támogatásának kizárása érdekében és a hazai pénzforgalom sajátosságaira figyelemmel körülbelül 30 000–50 000 Ft közötti értékű tárcalimit indokolt. (Egyes jogszabályokban az 50 000 Ft-os érték a kiskereskedelmi forgalom határát jelenti.) Mivel jogilag az e-money nem minősül betétnek, valószínűsíthető, hogy az ELMI ál-

tal kibocsátott e-moneyra nem fog kiterjedni a betétvédelem. A betétfogalomtól való elhatárolás és a kamatkockázat csökkentése miatt támogatja a magyar szabályozó a kamatfizetés jogszabályi kizárását. A szakosított hitelintézeti minősítés pedig a kötelező tartalékráta megállapítás alapját is megteremti. Az e-money kibocsátók várhatóan havi adatszolgáltatásnak kötelesek majd eleget tenni, hogy az e-money forgalomnak a gazdaságra, a monetáris politikára és a pénzügyi stabilitásra gyakorolt hatásai szorosan nyomon követhetők legyenek.

A magyar szabályozónak a szabadon hagyott kamatfizetés és betétbiztosítási kérdések mellett azt is el kell döntenie, hogy a kis méretű kibocsátóknál kíván-e élni a kedvezményesebb megoldás lehetőségével. Ha a szabályozó a szigorúbb, EKB által támogatott megközelítést tekint irányadónak, akkor a kedvezmények nyújtásakor a hitelintézeti formától nem lehet eltérni, így felmerül a kedvezőbb magyar és a külön európai elektronikus pénzkibocsátó intézmény meghonosítása. (Gondoljunk például a tőkepiaci törvényből ismert európai befektetési alapokra.) Ha viszont a magyar szabályozás a Bizottságnak tetszőbb engedményekre alapoz, akkor akár a pénzügyi vállalkozás intézményi keretei is megnyugtatóak. Az **enyhébb szabályozás kiaknázása mindenképpen támogatólag hatna** az olyan kis méretű, innovatív rendszerek megjelenésére és elterjedésére, mint például az egyetemváros területén használt kártyák, azzal együtt persze, hogy ezek a rendszerek – európai útlevel híján – csak a magyar határokon belül fejthetnék ki tevékenységüket.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KONKLÚZIÓ

Az informatikai újítások nem hagyták érintetlenül a termékek és szolgáltatások mellett a fizetések világát sem. A mikrofizetéseket támogató e-money sorsa azonban jogrendszerenként és országonként igen eltérő képet mutat. A magas költségű hagyományos kártyafizetésekkel és a gyakran kényelmetlen érmés készpénzfizetésekkel szemben versenyképes innovációt a szabályozói keretek rugalmatlansága veszélyezteti. Ezt felismerve az angolszász országok zöld utat adtak. Az EU viszont éppen a szabályozásban látta a nem banki kibocsátók nemzetközi versenytársainak letörését (a banki kibocsátókra már korábban is érvényes volt az európai útlevel).

Az EU szabályozását az ismeretlen jelenségek miatti félelmek vezérelték, amelyek azonban nem minden esetben igazolódnak be. Az e-money kitűnőre vizsgázott, amikor magasabb biztonsági fokozattal támogatta a hagyományos gazdaságban felmerülő és az informatikai fejlődés által lehetővé vált új típusú fogyasztói igényeket. Széles körű használata pedig a rendszerkockázat alacsony szintjét hozza. Eddig. Ugyanis nem vagyunk még birtokában egy hosszú távú, a kritikus tömeget is elért működésnek. Nem zárhatjuk ki, hogy ilyen adatokkal már a kevésbé szabályozó hajlam kudarcot vallana. Hogy melyik szabályozói attitűd, a megengedő liberális vagy az óvatos konzervatív válik be, azt csak később leszünk képesek megítélni.

Mint láthattuk, a rendszerkockázat csökkentésével fellépő szabályozás ön-

magában nem gát, inkább annak nem megfelelő időzítése, vagy mértéke járhat ilyen eredménnyel. Nincs általános recept. Egyelőre kedvezőnek tűnik az angolszász szabályozó rezisztenciája. De vajon megfelelne-e ilyen hozzáállás Európának, a kontinentális jogrendnek és a tevékenységi alapú helyett még mindig intézményekre koncentráló szabályozói beidesződésnek? Az EU-ban az ELMI-ket az EKB „jóvoltából” persona non grata-ként kezelik a banki kibocsátókhöz képest. Az innovációban kevésbé érintett, de a jogharmonizáció által kötelezett csatlakozó országoknak pedig nyilvánvalóan nem volt lehetősége beleszólni a korábbi egyeztetésekbe. Az elektronikus pénz elterjedésének és szabályozásának eddigi rövid története – akár globális szinten is – amolyan „amit szabad Jupiternek...” ki-csengésű. Amit szabad az amerikai gazdaság mérete és szabályozási módszere mellett az nem ajánlott az EU-nak? Az unióban amit szabad a banki kibocsátónak, azt tilos az ELMI-k-nek? Mit szabad a csatlakozóknak?

A hivatalos statisztikai adatok alapján Magyarországon nincs e-money. Ebből kifolyólag az implementációt követően a régió egyéb szereplőjéhez hasonlóan különös kísérlet részesei lehetünk: Mit hoz létre az európai szabályozás egy olyan környezetben, ahol nemhogy csekély mértékben, de egyáltalán nincs elektronikus pénz? Ma Magyarországon több halvány jel is mutat a sikeresség irányába. A fizetési rendszer felvigyázója, a Magyar Nemzeti Bank és a bankok érdekképviselője, a Magyar Bankszövetség a Fizetési Rendszer Fórum keretében támogatja a készpénz-helyettesítő

fizetési módokat és a kártyaüzletág fejlődését. A nemzetközi kártyatársaságok felelősségi szabályai tovább segítik a magyarországi bankok innovatív kezde-

ményezésével megindult hazai csipmigrációt.

A többi már a gazdaságon, a pénzügyi szolgáltatókon és a felhasználókon múlik.

IRODALOM

1. BIS [2001]: „Survey of Electronic Money Developments”, Committee on Payment and Settlement Systems, Bank of International Settlements, 2001 November
2. BIS [1998]: „Risk Management for Electronic Banking and Electronic Money Activities”, Basle Committee on Banking Supervision, Bank of International Settlements, 1998 March.
3. ECB [2002a]: „Blue Book – Payment and Securities Settlement Systems in Accession Countries”, European Central Bank, 2002 August.
4. ECB [2002b]: „E-payments in Europe” – the Eurosystem’s Perspective, European Central Bank, 2002 September.
5. ECB [1998]: „Report on Electronic Money”, European Central Bank, 1998 August.
6. EMI [1994]: „Report to the Council of the EMI on Prepaid Cards”, European Monetary Institution.
7. FSA [2002]: „The Regulation of Electronic Money Issuers”, Financial Services Authority, Feedback on CP117, 2002 Apr.
8. FSA [2001]: „The Regulation of Electronic Money Issuers”, Financial Services Authority, Consultation Paper, 117, 2001 Nov.
9. Radó Á. [2003]: „A készpénz egy új vetélytársának esélyei”, *Hitelintézet Szemle* 2003/3. 1–21. o.
10. Szabó L. [2002]: „Az e-money elterjedését befolyásoló tényezők”, *Hitelintézet Szemle* 2002/1. 84–91. o.
11. M. Krueger [2002]: „E-money Regulation in the EU”, In: R. Pringle – M. Robinson [eds.]: „E-Money and Payment Systems Review”, London: Central Banking.
12. Goodhart [2000]: „Can Central Bank Survive the IT revolution”, *International Finance* Vol.3, issue 2, 189–209. o.
13. C. Freedman [2000]: „Monetary Policy Implementation: Past Present, Future – Will Electronic Money Lead to the Eventual Demise of Central Banking?”, *International Finance* Vol.3, issue 2, 211–227. o.
14. Woodford [2000]: „Monetary Policy in a World Without Money”, *International Finance* Vol. 3, issue 2, 229–260. o.
15. OECD [2002]: „The Future of Money”, OECD